

FAMILIA CREȘTINĂ ÎN CONTEXT CONTEMPORAN. CÂTEVA CONSIDERAȚII TEOLOGICO- PEDAGOGICE*

PROF. DRD. IULIANA-ANIȘOARA LUȚAI**

ABSTRACT: The study focuses on the essential themes of biblical anthropology, as they are present in scriptural revelation. The text aims to define the character and fundamental features of the Christian family, both in the light of the Old and New Testaments. The frameworks of a biblical theology of the Christian family are suggested/outlined, focusing on the New Testament revelation. The pedagogical considerations regarding the family are inspired by the biblical images and examples, both positive and negative, that we find in the pages of the Holy Scriptures, but especially, by the evangelical words of the Lord, respectively, by the Pauline injunctions on this subject. The presentation attempts to outline the strengths of the biblical paradigm and to highlight how the Christian ethos could benefit from the close reading of the passages highlighted in this study.

KEYWORDS: family, man, woman, Apologetic, Pedagogy, knowledge, sacrament, commitment, micro-church, unity, model, education, renewal.

PRELIMINARI. LUMINA EDUCAȚIEI RELIGIOASE

Din punctul de vedere al educației religioase să nu uităm că „Alfa și Omega” actualului pedagogic este Dumnezeu, Care a creat cerul și pământul, dar a întemeiat și familia și Biserica. Iar odată cu ele s-a înfiripat și școala, mai întâi în familie și în biserică, cu timpul câștigându-și autonomia, dar dezvoltându-se neîntrerupt în strânsă legătură cu acestea, până în ziua de astăzi. Parafrazând spusele Părintelui Profesor Vasile Gordon „Educația este Dumnezeu!”, admitem faptul că toți educatorii trebuie să aibă conștiința că educația nu este un efort exclusiv uman, ci rezultatul sinergiei divino-umane. Altfel spus, un act teandric, în care Dumnezeu este Izvor și Factor veșnic al educației¹. Cei care au încercat să facă educație fără Dumnezeu au eșuat, observându-se în mentalitățile care au rămas ante-decembriste, refractare la orice demers

* Studiul de față a fost redactat sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Gordon, care și-a dat avizul pentru publicare.

** Doctorand la Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran”, Facultatea de Teologie Ortodoxă Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, e-mail: iuliana.lutai@yahoo.ro.

¹ Vasile GORDON, „Dumnezeu – factor desăvârșit al educației”, *Cateheze pastorale pe înțelesul tuturor*, vol. II, Ed. Sophia, București, 2012, pp. 15-16.

moral-creștin. Numai așa se poate explica susținerea unor legi necreștine (avortul și homosexualitatea, iar mai nou dezbaterile cu privire la prostituție, sau constituirea unor asociații gen LGBT) într-o țară creștină. Totodată, vulnerabilitatea acelor articole de lege cu privire la învățământul religios din școală, potrivit cărora un părinte poate cere în scris neobligativitatea frecventării orei de religie pentru copilul său. De aceea, semnalăm: actul educațional complet și eficient este teandric. Dumnezeu ne-a acordat acest privilegiu de a fi împreună-lucrători cu El, nu doar în actul mântuirii noastre, ci și în educarea copiilor noștri, în familie, în biserică și în școală. Acest dar dumnezeiesc a devenit operant, cu deplinătate, prin întruparea lui Iisus Hristos, de la care începe zidirea caracterului creștin al pruncului. Iată de ce toți pedagogii înțelepți vor mărturisi că nu ei sunt factori decisivi, primi și ultiți, ai demersului educațional, ci Dumnezeu².

Educația religioasă nu trebuie să rămână o responsabilitate *doar* a familiei sau a cultului, ci devine o problemă publică, ce trebuie rezolvată în consens cu valorile conexe de natură civică, morală, culturală, comunitară. A trimite „în privat” o astfel de formare, cum pare a se statua prin ultimele decizii legislative din țara noastră, presupune a arunca în derizoriu o instanță, care din agent formator, poate deveni un factor ușor de instrumentalizat din perspectivă ideologică. O educație de tip „inter” se impune acum, mai mult ca niciodată, cetățenia europeană bazându-se pe felul în care vom gestiona multiculturalitatea și multi-confesionalitatea³.

Educația reprezintă gajul și promisiunea lumii ce urmează, unde există credință religioasă, există și educație. Credința pretinde împărtășire în comun, mărturisire, efuziune de idei și simțire. Numeroase sunt chemările către educare și formare în Noul Testament: „Drept aceea, mergând învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă și iată Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului” (*Matei* 28, 19-20)⁴.

„Averea bunei educații” rămâne avantajul major de care se poate bucura cineva mai ales în secolul 21, arată Teodor Baconski în cartea sa, apărută la editura Univers, în care prezintă principalele opțiuni ale unui părinte-educator, într-o lume pe care o percepem ca fiind mereu mai complexă⁵.

² Vasile GORDON, „Dumnezeu – factor desăvârșit al educației”, *Cateheze pastorale pe înțelesul tuturor*, vol. II, Ed. Sophia, București, 2012, p. 17.

³ Constantin CUCOȘ, „Posibilități și limite ale unei educații religioase interconfesionale și integrative. O perspectivă pe dagogică”, *Educația religioasă a tinerilor în contextul secularizării actuale*, Episcop Varlaam Ploieșteanul, Pr. Florin Marica, Adrian Lemeni (coordonatori), Ed. Basilica, București, 2017, pp. 220-221.

⁴ Constantin CUCOȘ, „Educația Religioasă din Școala Românească, Fundamentări pedagogice, Provocări strategice, Soluții acționale”, *Repere ale Educației creștine în Teologia Sf. Ioan Gură de Aur, actualizate în relația Biserică-Familie-Școală din contextual European*, Adrian Lemeni (Coordonator), Ed. Basilica, București, 2015, p. 88.

⁵ Teodor BACONSKI, *Averea bunei educații*, Ed. Univers, 2019, p. 7.

Valoarea educației, atât în Familie, cât și în Biserică și în Școală, are o relevanță pentru istorie și chiar pentru veșnicie, în măsura în care ea este cultivată cu deschidere spre dobândirea vieții veșnice în iubirea lui Dumnezeu. În contextul actual, al unei societăți informaționale și tehnologizate excesiv, există riscul ca educația să fie redusă la un proces în care accentul cade aproape exclusiv pe achiziționarea de informații performante, necesare pentru dobândirea unor competențe și abilități, astfel încât tânărul să fie integrat facil într-un sistem de eficiență practică, dar tot mai impersonal⁶. Tocmai într-o asemenea situație este relevantă valorificarea specificului formativ al educației religioase și mărturisirea faptului că o educație creștină nu poate fi structurată într-un orizont limitat, ci în lumina iubirii lui Hristos, „Care ieri, astăzi și în veci este Același” (*Evrei* 13,8). În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur îndeamnă, zicând: „Nu voi înceta îndemnându-vă, ca mai întâi de toate să vă puneți în bună rânduială copiii...Crește un atlet pentru Hristos, învață-l evlavia din frageda vârstă...Și așa va fi înțelept”⁷.

Așa cum reiese din mesajul Secretarului de Stat pentru Culte, Victor Opaschi, Sfântul Ioan Gură de Aur este un pedagog care reflectează mereu, atent la semnele și nevoile vremii, la rostul și la rosturile educației. Apoi propune implicit reformarea sistemului de educație al vremii sale (treccerea de la sistemul de educație păgân la educația creștină) pentru a răspunde acestor noi cerințe⁸. Educația în sine este un proces pe mai multe niveluri întretesute, care nu poate fi delegat unei singure entități și care nu poate funcționa fără cooperarea mai multor instituții sociale: familia, sistemul propriu-zis de educație, Biserica și Statul, ca garant al legii. În fapt, revizitarea operei pedagogice a Sf Ioan Gură de Aur ne invită la reflectarea mesajului său legat de faptul că educația autentică este cea care are ca finalitate pregătirea persoanei umane pentru asumarea și împlinirea vocației sale, pentru că educația nu presupune doar transmiterea de informații, ci mai ales transmiterea și cultivarea virtuților.

În modernitate, oamenii sunt educați pentru a putea răspunde unor exigențe ale statului și ale pieței, uitând însă de cele mai multe ori că educația trebuie să aibă ca țintă omul în întregime, ca trup și suflet, nu doar omul în ipostaza lui de cetățean sau de consumator⁹. Pedagogia creștină e îndreptată spre educarea virtuții și a descoperirii vocației personale a fiecăruia dintre noi, o exigență pe care nici statul, nici piața nu o pot împlini. Tocmai de aceea, este absolut necesar ca nu doar Biserica, ci întreaga societate să readucă în interesul public perspectiva creștină asupra educației¹⁰. Educația

⁶ PF DANIEL, „Lumina Educației, promovată în cooperarea dintre Biserică, Familie și Școală”, *Repere ale Educației Creștine în Teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relația Biserică-Familie-Școală din contextul european*, Adrian Lemeni (coordonator), Ed. Basilica, București, 2015, p. 14.

⁷ VICTOR OPASCHI, „Mesajul Secretarului de Culte”, *Repere ale Educației Creștine ... Repere ale Educației Creștine în Teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relația Biserică-Familie-Școală din contextul european*, Adrian Lemeni (coordonator), Ed. Basilica, București, 2015, p. 23.

⁸ VICTOR OPASCHI, „Mesajul Secretarului de Culte”, p. 23.

⁹ VICTOR OPASCHI, „Mesajul Secretarului de Culte”, p. 24.

¹⁰ VICTOR OPASCHI, „Mesajul Secretarului de Culte”, p. 25.

reprezintă temelia formării personalității umane, fiind indispensabilă nu numai devenirii omului în sine, ci și societății, spune PF Daniel. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur declara că „nu este artă mai mare ca aceasta”. Educația presupune formarea personalității omului. Acest rol formator și-l asumă Familia, Școala și Biserica.

Importanța Familiei în educarea celor mici, în spiritul valorilor religios-morale, este covârșitoare. Familia creștină, formată din bărbat, femeie și copii, constituie mediul cel mai potrivit pentru cultivarea dragostei, înțelegerii, buneicuvinițe, blândeții și respectului față de celălalt. În Familie, copilul crește în comuniunea de credință și de iubire sfântă față de Dumnezeu, de părinți și de frați, valori care, o dată învățate în anii copilăriei, vor fi respectate, mai apoi, și în comunitate, în relație cu semenii¹¹.

În acest sens, rugăciunea, educația religioasă și iubirea de aproapele sunt componente esențiale vieții familiei creștine. Iar familia creștină există prin binecuvântarea pe care o dăruiește Biserica lui Hristos unirii dintre un bărbat și o femeie, pentru a fi în lume icoană a iubirii lui Hristos față de Biserică. În această familie se nasc copiii pe care Biserica îi botează în numele Preasfintei Treimi, pentru a deveni cetățeni ai Împărăției Preasfintei Treimi¹².

Misiune primordială în cultură, educația, care încă din antichitatea creștină era unul dintre cele mai importante domenii de acțiune pastorală a Bisericii, atât pe plan religios-cultural, cât și pe plan personal și social, este mai complexă ca oricând. Ea intră în sfera responsabilității familiei, dar are nevoie, pentru a se realiza, de concursul întregii societăți. Lumea de mâine depinde de educația de azi, și nu poate fi redusă la o simplă transmitere de cunoștințe. Ea îi formează pe oameni și-i pregătește pentru integrarea lor în viața socială, favorizând maturizarea lor psihologică, intelectuală, culturală, morală și spirituală. Așadar, provocarea care constă în vestirea Evangheliei copiilor și tinerilor, le cere un program educativ potrivit. Educația, din sânul familiei sau de la școală, clădește un raport profund între educator și cel educat, dar pe ambii îi face să participe la adevăr și iubire, ținta finală spre care este chemat fiecare om de către Dumnezeu. Astfel, familia, școala, universitatea sunt chemate să insereze fermentul evanghelic, în culturile celui ce-al treilea mileniu¹³.

Sf. Ioan Gură de Aur arată *centralitatea educației creștine* și faptul că educarea religioasă se împlinește prin formarea creștină. În acest fel poate fi evidențiată valoarea veșnică a educației creștine și responsabilitatea Familiei, a Bisericii și a Școlii de a promova o astfel de educație. Mai ales în contextul actual - când educația riscă să fie transformată într-un instrument pentru a dezvolta aptitudini și abilități necesare unei reușite imediate în viață - este esențială mărturisirea formativă a educației¹⁴. Sf. Ioan

¹¹ PF DANIEL, Patriarhul României, *Credința și Educația, Principalele lumini ale vieții*, Ed. Basilica, București, 2019, p. 7.

¹² PF DANIEL, Patriarhul României, „Părinții și Copiii în lumina iubirii lui Dumnezeu”, *Credința și Educația, Principalele lumini ale vieții*, Ed. Basilica, București, 2019, p. 125.

¹³ Teofil TIA, *Preoție misionară și pastorală contextuală*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 248.

¹⁴ Adrian LEMENI, „Rolul părinților și al școlii în educația religioasă a copiilor”, *Repere ale educației creștine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relația Biserică-Familie-Școală din contex-*

Gură de Aur este dovada că antropologia pedagogică autentic creștină pornește educația de la realitatea familiei. Distrugerea ei, atât de țintit căutată astăzi, dovedește că nu s-a înșelat și că rămâne un sprijin fundamental educației și credinței, până astăzi. Rămâne ca o obligație a școlii românești de Catehetică și Pedagogie creștină să reasume aceste valori și să le retransmită culturii educaționale moderne¹⁵.

CÂTEVA CONSIDERAȚII TEOLOGICO-PEDAGOGICE PRIVIND FAMILIA CREȘTINĂ

Orice interpretare creștină a temei familiei creștine trebuie, desigur, inițiată din perspectiva revelației facilitate de textul biblic, deoarece, asemenea unei sonde spirituale, Biblia forează în adâncurile istoriei umanității aducând la lumină resurse inestimabile. Astfel, doar în lumina Scripturii familia poate să-și descopere adevărata sa identitate și vocație¹⁶. Dar înțelegerea și asumarea acesteia într-un amplu context soteriologic depinde, întâi de toate, de maturitatea duhovnicească a persoanei căci, așa cum ne arată Preafericitul Patriarh Daniel:

„Pentru omul duhovnicesc, rațiunile inteligibile ale creaturilor sensibile devin hrană spirituală pentru minte. Lumea întregă și lucrurile din ea devin mijloace de unire cu Dumnezeu. Lumea este astfel un dar și un sacrament al iubirii divine¹⁷”.

În accepțiunea biblică a temei, se impune însă, *ab initio* o precauție exegetică, deoarece, cu câteva notabile excepții, rolul narațiunii biblice nu este acela de a ne oferi modele exemplare, familii perfecte. După cum putem remarca, chiar la nivelul unei lecturi naive, inocente (precritice), majoritatea familiilor descrise în Sfânta Scriptură sunt familii disfuncționale, familii marcate profund de abuzuri, rivalități, păcate¹⁸. Însă, cu toate acestea, istorisirile biblice au o imensă valoare pedagogică și teologică. Ele ne descoperă, în primul rând, faptul că Dumnezeu poate lucra cu orice material uman, în realizarea unui *telos*, căci dincolo de eșecurile vădite ale istoriei omului, există o referință absolută la care suntem chemați să ne raportăm în mod permanent.

În macro-narațiunea Genezei, istoria familiei începe odată cu istoria omului. Ființă fundamental relațională, întrucât este creat „după chipul” (*kat eikona*) Celui nevăzut,

tul contemporan, LEMENI Adrian (coordonator), Ed. Basilica, București, 2015, p. 124.

¹⁵ Pr. Constantin NECULA, „Antropologia educațională a Sfântului Ioan Gură de Aur –constanta pedagogiei creștine moderne”, *Repere ale educației creștine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relația Biserică-Familie-Școală din contextul contemporan*, LEMENI Adrian (coordonator), Ed. Basilica, București, 2015, pp. 303-304.

¹⁶ Mihai Valentin TEGZEȘ *Familia tradițională. Un comentariu exegetico-spiritual la Cartea lui Tobit*, Ed. surorilor lauretane, 2010, p. 101.

¹⁷ PF DANIEL, Patriarhul României, *Credința și educația: principalele lumini ale vieții*, Ed. Basilica, București, 2019, p. 17.

¹⁸ S-ar putea consemna totuși două excepții biblice majore și anume relațiile familiale care fac obiectul cărții Rut, respectiv Tobit, afirmă Cristina BENGA, *Idealul educațional în pedagogia creștină. Clement din Alexandria, Sf. Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin*, Ed. Sophia, București, 2009, pp. 8-9.

omul trăiește în și prin întâlnirea cu celălalt/Celălalt. Mai mult, prin deciziile și acțiunile sale, omul poate face vizibilă prezența lui Dumnezeu, Cel invizibil. Și poate face aceasta, în calitatea sa de ființă deschisă spre Dumnezeu, așadar de *ființă pentru altul*, ceea ce dezvăluie structura sa eclesială, tendința spre relație, comuniune¹⁹. Astfel, potrivit textului din *Facere* 2,21, femeia a fost creată de Dumnezeu din Adam, ca un „ajutor pe potriva lui/potrivit pentru el”. Această calificare nu implică, desigur, o inferioritate de condiție a femeii. Textul inspirat al Scripturii evidențiază că Adamul primordial nu este complet fără femeie, adică fără o făptură asemenea lui, de aceeași demnitate cu care să angajeze o relație personală. În acest context este important de remarcat faptul că substantivul ebraic *ezer* (ajutor) din versetul 20, desemnează ajutorul pe care, în diferite circumstanțe, Dumnezeu îl dă poporului Său.

Pentru noțiunea mai cuprinzătoare de familie, limba ebraică biblică folosește termenul *baith* ce are în vedere atât casa ce-i adăpostește pe membrii unei familii (*Iov* 8,15) cât și pe toți membrii și descendenții unei familii (*Facerea* 18,19). În acest sens, Angelo Scola remarcă:

„Dinamica pe care Creatorul a semănat-o în natura omului pornește de la deschiderea originară și irezistibilă a bărbatului către femeie, până la dăruirea totală și rodnică a unuia față de altul prin căsătorie, al cărei rod matur este familia. Familia apare astfel ca împletirea dinamică a două genuri de relații - între soți și între generații - fiecare în parte având modul său specific de a pune în practică gratuitatea și dăruirea, adică de a descifra codul iubirii. Este totodată și reciprocitatea asimetrică bărbat-femeie și grija față de copii și bătrâni”²⁰.

Ca în orice societate umană, familia presupune unirea bărbatului cu femeia prin actul public al căsătoriei. În tradiția ebraică antică la baza căsătoriei se afla un contract, un legământ – *berith*. Profetul Maleahi o numește pe logodnică „femeia legământului tău” (2,14), iar în Pildele lui Solomon căsătoria este numită „legământul lui Dumnezeu” (2,7). În cadrul acestui legământ formulat ca un contract se făcea probabil o declarație ce reconfigura relația viitoare, așa cum găsim, de exemplu, în Tobit: „De acum tu ești fratele său, iar ea este sora ta” (7,11). Rolul tatălui în acest caz este decisiv, el reprezentând garantul social și religios al autorității/paternității divine care asigură baza familiei.

În cazul unui divorț ruperea acestui legământ nu mai putea fi anulată, deoarece, dacă o femeie repudiată se recăsătorea, iar bărbatul său murea și devenea iarăși liberă, ea se putea recăsători practic cu orice bărbat exceptându-l pe primul soț (*Deuteronom* 24, 3-4; *Ieremia* 3, 4). În situația de deces al soțului dispozițiile legii leviratului îi ofereau femeii o șansă de refacere a familiei, dar numai în anumite condiții. Astfel femeia rămasă singură se putea căsători doar cu fratele celui decedat dacă nu i se năs-

¹⁹ Petre SEMEN, „Familia și importanța ei în perioada Vechiului Testament”, *Teologie și Viață*, 1994, 5-7, p. 79.

²⁰ Angelo SCOLA, *Bărbatul și femeia: cazul serios al iubirii*, traducere de Cristian Langa, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, p. 126.

cuse nici un copil de parte bărbătească (*Deuteronom 5,5*). Primul copil rezultat din căsătoria văduvei cu fratele fostului său bărbat urma să poarte numele aceluia și să se bucure de dreptul întâiului născut (*Facere 38; Rut 4*). Scopul acestui tip de căsătorie era acela de a asigura descendența familială, de a nu înstrăina averea de familie precum și de a menține văduva în sânul familiei celui răposat²¹.

Deoarece familia evreiască, asemeni tuturor celorlalte din Antichitate, era prin excelență patriarhală, bărbatului îi revenea datoria de a purta grijă de femeia și copiii săi și numai el putea să aibă inițiativa divorțului. Pentru un bărbat, a divorța de soția sa, era egal cu a renunța la o parte din proprietatea sa, deoarece, a lua femeie însemna de fapt a deveni proprietar (*Deuteronom 21,13; 24,1*). Din momentul căsătoriei femeia era numărată printre bunurile capului de familie (*Ieșire 20, 17*) deoarece prin achitarea unui preț - *mohar* - femeia era cumpărată ca orice bun.

În rezumat, cu excepția unor prefigurări profetice, în Vechiul Testament, instituția familiei este departe de a realiza dezideratul unității în dragoste, respect și înțelegere, pe care îl va afirma, în mod constant Evanghelia lui Hristos, care purifică și resemnifică toate categoriile și noțiunile familiale²².

În lumina revelației neotestamentare va deveni mult mai limpede faptul că femeia nu a fost creată doar pentru satisfacerea nevoilor trupești ale bărbatului sau pentru înmulțirea neamului omenesc. Ea este menită, întâi de toate, să răspundă nevoii profunde a omului, bărbat sau femeie, de comuniune cu o ființă asemenea lui. Desigur, nașterea de prunci este nobilă și dezirabilă deoarece, acolo unde se afirmă iubirea, este exclusă dorința de a nu avea copii și, în consecință, nașterea de prunci este unul dintre țelurile căsătoriei, dar ea nu reprezintă scopul absolut.

Din perspectivă evanghelică, instituția familiei reprezintă cadrul cel mai propice, locul în care se petrece, în primul rând, *renașterea* ființei umane în Hristos, prin eliberarea de egocentrism, respectiv, prin creșterea și desăvârșirea întru iubire - deopotrivă conjugală și hristică. Fără să fie minimalizate, cele două scopuri ale căsătoriei - nașterea de prunci și întrajutorarea - sunt cuprinse în iubirea regenerată în Hristos și în Biserică și introduse astfel într-o perspectivă eshatologică²³.

Cuvintele Domnului: „Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” (*Matei 18, 20*), pun în lumină natura sacramentală a familiei creștine. Familia este o micro-biserică („*ecclesia domestica*”)²⁴ unde cei doi pot să dea viață celui de-al treilea. În familie se experiază taina dăruirii de sine fără limită și fa-

²¹ Petre SEMEN, *Familia ...* p. 112.

²² Este important de observat că Hristos nu preia noțiunile sociologice curente ale familiei ci le reformulează în virtutea relației Sale exemplare și unice cu Cel pe care îl numește „Abba”. Altfel spus „Iisus nu a împrumutat analogia paternității de la familiile noastre omenești. Mai degrabă, a-l numi pe Dumnezeu Tatăl nostru a fost un mod de a spune că ideea de familie vine în primul rând de la Dumnezeu.” (Bruxy CAVEY, *Reunion*, Herald Press, Harissonburg, Virginia, 2017, pp. 172-173).

²³ Christos YANNARAS, *Persoană și Eros*, Editura Anastasia, București, 2000, p.197.

²⁴ Vasile GORDON „Familia-biserica de acasă” *Cateheze pastorale*, I, Ed. Sophia, București, 2012, pp. 143-147.

milia este spațiul vital, sensibilizat, binecuvântat, sfințit pentru nașterea vieții într-o jertfă și rodire. Cadrul familial este cruciform - implică taina Crucii, adică a asumării integrale a condiției umane și a responsabilității pentru actele conjugale și consecințele lor.

Familia este și locul prin excelență al cunoașterii interpersonale dinamice: cunoașterea lui Dumnezeu și cunoașterea celuilalt. Nu întâmplător Sfânta Scriptură folosește, pentru actul conjugal cel mai intim, verbul „a cunoaște” - *yada*. Astfel Adam „a cunoscut pe femeia sa și ea a zămislit și a născut” (*Facere* 4, 1). La rândul său „Cain a cunoscut pe femeia sa, care a născut” (*Facere* 19, 6). Verbul „a cunoaște” nu este doar un simplu eufemism contextual. După cum s-a remarcat: „în sens biblic, cunoașterea este sinonimă cu comuniunea vitală. Fundamentată pe revelația biblică, teologia ortodoxă afirmă că Persoanele Sfintei Treimi sunt „perihoretice”, adică *se întrepătrund*, locuiesc una în alta, fiecare se comunică celeilaltă în mod total, rămânând însă ceea ce ea este. Tatăl se comunică în întregime Fiului - „Eu și Tatăl una suntem” (*Ioan* 10, 30) și Duhului iar Fiul îl descoperă pe Tatăl în Duhul Sfânt²⁵.

Într-un mod analog, textul biblic evidențiază, în cuvinte de o valoare teologică inestimabilă, unirea tainică/sacramentală a soților, care sunt amândoi „un singur trup.”²⁶ În contextul provocării adresate de saducheii, Mântuitorul Hristos se referă la Vechiul Testament, pentru a sublinia unitatea ființială a celor căsătoriți și indisolubilitatea căsătoriei: „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup. Așa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci, ceea ce a unit Dumnezeu, omul să nu despartă” (*Matei* 19, 5-6).

La rândul său, Sfântul Apostol Pavel va sublinia cu vigoare măreția și taina unirii conjugale: „Pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, Trupul Său, al cărui Mântuitor și este... De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup. Taina aceasta este mare; iar eu zic în Hristos și în Biserică” (*Efes.* 5,23; 31-32). Epistola către Efeseni este, de altfel, în ansamblul ei o revelație a tainei celei ascunse din veac în Dumnezeu: hotărârea de a răscumpăra întreaga omenire, de a-i încorpora pe oameni în Hristos, ca membre ale Trupului Său. În acest plan divin își află locul firesc comuniunea conjugală care reflectă legătura mistică dintre Hristos și Biserică. Așa cum observă părintele Dumitru Stăniloae: „indisolubilitatea și unitatea căsătoriei este fundamentată pe iubirea desăvârșită dintre cei doi soți. Ei se iubesc pentru că se completează, se dăruiesc unul altuia permanent, bărbatul găsind în soția sa o „taină indefinită”²⁷.

În lumina datelor scripturistice, soții sunt astfel chemați dintru început să realizeze o unire profundă printr-o iubire plină de compasiune și înțelegere reciprocă. În cadrul agregatului socio-religios al conjugalității creștine, cu toate că, egalitatea fe-

²⁵ Vasile RĂDUCA, „Căsătoria – taină a dăruirii și a desăvârșirii persoanei” *Studii Teologice*, 1992, 3-4, p. 132.

²⁶ Vasile MIHOC, „Căsătoria și familia în lumina Sfintei Scripturi. Nașterea de prunci, scop principal al căsătoriei”, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 9-10/1985, p. 586.

²⁷ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 183.

mei cu bărbatul este afirmată și restaurată în Hristos (*Galateni* 3,28), capul familiei va rămâne bărbatul. Acesta e motivul pentru care Sfântul Apostol Pavel îndeamnă: „Femeilor, fiți supuse băbaților voștri, precum se cuvine, în Domnul” (*Coloseni* 3,18); „Femeile să se supună băbaților lor ca Domnului. Pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui mântuitor și este. Ci precum Biserica se supune lui Hristos, așa și femeile băbaților lor într-o toată” (*Efes.* 5, 22-24). Întăietatea băbațului în familie nu este însă, în concepția paulină, o supremație despotică sau o formă de egoism masculin²⁸. Cuvintele Apostolului sugerează, mai degrabă, o întăietate a dragostei jertfelnice, o iubire după chipul iubirii lui Hristos: „Băbaților, iubiți-le pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea” (*Efes.* 5, 25); „Băbaților, iubiți-le pe femeile voastre și nu fiți aspri cu ele” (*Col.* 3, 19). După cum notează părintele Stelian Tofană, comentând celebrul verset din Efeseni – „femeia să se teamă de bărbat!” (5,33): „Aceasta trebuie să fie teama pe care trebuie să o aibă femeia față de bărbatul ei, de profund respect și de permanentă grijă de a nu greși celui ce și-a luat sarcina de a o iubi ca pe propriul lui trup și de a se jertfi pentru ea cu iubirea cu care Hristos s-a jertfit pentru Mireasa Sa, Biserica”²⁹.

Relația Hristos - Biserica nu rămâne însă, doar un model ideal pentru cei uniți prin căsătorie, deoarece soții creștini sunt cuprinși în sfera de acțiune a harului lui Hristos, în calitatea lor de membre ale Trupului Său tainic și preaslăvit. Întregul etos creștin are ca punct de urgență faptele și actele prin care Dumnezeu ni se descoperă în Iisus Hristos, Cel care „m-a iubit și s-a dat pe Sine însuși pentru mine” (*Galateni* 2,20)³⁰. Din acest motiv, originea și temeiul familiei, căsătoria, care a fost de la Creație o figură profetică a unirii dintre Hristos și Biserica, devine în creștinism o reflectare limpede și deplină a acestei uniri negrăite și tainice³¹.

Însuși conceptul de familie definește, în primul rând, un spațiu privilegiat, „un spațiu al comunicării și al susținerii, precum și locul cel mai important al transmiterii, fie că este vorba despre cunoștințe sau bunuri, care formează baza continuității generațiilor”³². Familia reprezintă mediul primordial al socializării și sursa principalelor valori pe care și le aproprie copilul în perioada decisivă a formării comportamentale – „cei șapte ani de acasă”³³. Așa cum o arată și etimologia termenului (de la latinescul „famulus” – slujitor) familia este și un *locus* pedagogic prin excelență de-

²⁸ Feministele ar numi-o „falocrație”.

²⁹ Stelian TOFANĂ, *Societatea de azi. O lume fără familie?* Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2016, p. 45.

³⁰ Giuseppe BONFRATE, Humberto MIGUEL YANEZ SJ (edd.), *Amoris laetitia. La sapienza dell'amore*, edizioni Studium, Roma, 2017 p. 19.

³¹ Marco Ivan RUPNIK, *Adam și coasta sa: spiritualitatea iubirii conjugale*, Ed. Ars Longa, București, 2002, p. 17.

³² Martine SEGALEN, *Sociologia familiei*, traducere de Mihai Dos, Alexandra Maria Cheșcu, Giuliano Sfichi, Ed. Polirom, Iași, 2011, p. 230.

³³ Vasile GORDON „Cei 7 ani de acasă. Educația copilului în familie”, *Cateheze pastorale*, II, Ed. Sophia, București, 2012, pp. 40-43.

oarece în cadrul ei se deprinde adevărata slujire iubitoare. O familie creștină este, la modul ideal, un *incubator* al dragostei și al slujirii reciproce. După cum observă părintele profesor Vasile Gordon:

„fiecare persoană aparținătoare unei familii este atât factor, cât și subiect al educației: copiii învață de la părinți, bunici, frații mai mari, dar și invers. De asemenea, ceilalți membri ai familiei, dacă sunt, în viață unii de la alții. Această „școală” de familie are, de altfel, cel puțin trei înțelesuri: de a învăța pe alții, cu sensul de a-i sluji și de a învăța de la alții, cu sensul de a-i asculta”³⁴.

Familia reprezintă una dintre temele majore ale cercetării teologice actuale, datorită impactului social, misionar și pastoral pe care îl implică. Totodată, familia, în ipostaza ei creștină (tradițională/naturală), este și un subiect de intensă dezbatere publică și de poziționare antagonică, mai ales din cauza provocărilor ideologice³⁵ venite frecvent din zona curentelor neomarxiste contemporane ce au drept precursori (i)legitimi feminismul radical (Mary Daly) și post-structuralismul (Michel Foucault)³⁶.

În acest context se impune, ca un obiectiv major și incontornabil al demersului teologic, o reacție apologetică bine fundamentată, care să ia în considerare toate datele scripturistice și sugestiile patristice³⁷ referitoare la subiectul familiei.

Din această perspectivă trebuie evidențiat potențialul rol educativ al familiei creștine și trebuie afirmat, cu tărie, că la temelia oricărei educații (iar cea creștină nu face, desigur, excepție) se află exemplul personal, exemplul care poate avea o nebănuită forță de iradiere, atât individuală cât și socială³⁸.

Ca educatori, suntem cu siguranță repetenți când vine vorba despre puterea exemplului, deși ar trebui să nu le predăm copiilor noștri nimic din ce nu reușim să facem noi înșine. Pedagogia, implică prezumția exemplarității, pe care ne-o acordăm din

³⁴ Vasile GORDON, *Introducere în catehetica ortodoxă*, București, 2004, p. 89.

³⁵ Ideologia marxismului cultural și a corectitudinii politice, în conflict cu valorile morale și cultural non-negociabile cu creștinismul, încearcă să deschidă căsătoria spre persoanele de același sex (și a reușit în 16 țări). Este ceea ce se cheamă ideologia de gen sau marxism cultural. Astăzi lupta cu creștinismul se duce la nivel cultural. Este vizibilă așadar o atitudine progresiv anticreștină, o ostilitate față de valorile fondatoare ale culturii creștine europene, Cristian CURTE, *Șocul referendumului. Interviuuri*, Rost, București, 2019, pp. 32-33.

³⁶ O ideologie a socialismului cu chip nou și mincinos progresist, agresiv anticreștin, construit ideatic în răspăr cu realitatea, cu logica și biologia; această ideologie a ajuns să promoveze isteric o viziune contrară familiei, contrară căsătoriei, o instituție care trebuie să rămână, din rațiuni comunitare, religioase, sociale, culturale, deschisă doar uniunii dintre un bărbat și o femeie. Pentru că pe căsătorie și ordinea morală, secretată în mod firesc de familie, se edifică constant societatea, afirmă Vasile BĂNESCU, *Șocul referendumului*, .. pp. 28-29.

³⁷ Vasile GORDON, „Da, familiei după rânduială. Nu, familiei LGBT!”, *Cateheze pastorale, II*, București, 2012, pp. 210-214.

³⁸ Există „familii care își află puterea în solidaritatea pe care o au în interiorul lor și apoi o răspândesc de la o familie la alta” Mihai Valentin TEGZEȘ, *Familia...*, p. 116.

oficiu. Educ, deci mă educ, în interacțiunea părinți-copii, asistăm la paideia ca dialog și ecou continuu³⁹.

Aceasta este, în fond, marea lecție a Evangheliei lui Iisus Hristos, e ceea ce a făcut și face El neîncetat prin cuvintele, actele și parabolele Sale⁴⁰. Aceasta este lecția Bisericii noastre ortodoxe, lecție pe care suntem chemați neîncetat să ne-o apropiem și să o actualizăm în parcursul creștin al vieții de zi cu zi. E limpede că avem nevoie constant de o reînnoire a comunicării, de o ramificare a ei, de o internalizare la nivel instituțional a agendei omului de azi. Se discută inevitabil pe fondul secularizării, indiferenței, care răsare din secularizare, un reflux al atenției omului de astăzi pentru cele nevăzute din viața lui. Ori, dincolo de căsătorie, de familie, se ascund și niște lucruri nevăzute. Aceste nevăzute și profunde lucruri trebuie să facă parte din mesajul Bisericii, cum traducem convingător pentru bărbatul și femeia de azi valorile fidelității, maternității, paternității? Aceste lucruri trebuie conștientizate mai intens și Biserica are inclusiv această datorie față de cei care o compun. Cine nu-și asumă creștinismul ca mod real de viață, nu se situează în sialul autentic al Bisericii lui Hristos⁴¹.

„Iisus Hristos este Cel dintâi mare educator al omenirii și adevăratul mântuitor al copiilor”, afirmă savantul creștin ortodox Simion Mehedinți. În același timp, este norma fundamentală de la care se va inspira adevăratul creștin în toate acțiunile sale, deoarece Iisus Hristos este modelul formator prin excelență⁴².

ÎN LOC DE CONCLUZII. MILENIUL III ÎN FAȚA LUI HRISTOS, PLECÂND DE LA REFERENDUMUL DESPRE FAMILIE DIN 6-7 OCTOMBRIE 2018

Statul român este parte din Uniunea Europeană. De aici pare a veni una dintre provocările de astăzi: în ce măsură, spre deosebire de părinții săi fondatori, creștini practicanți, mai sunt capabili liderii actuali ai UE să-și recunoască propria istorie – esențialmente creștină?⁴³

Viitorul apropiat ne va aduce și alte provocări: robotizarea masivă și inteligența artificială, realitatea virtuală, posibilitatea de a călători cu viteze inimaginabile oriunde pe glob, oameni modificați genetic, și androizi și clone umane, toate acestea vor re-seta statutul bisericilor și al religiilor, relația lor cu societatea. Toate acestea, sunt pentru unii dintre noi halucinații, iar pentru alții, atenți la ceea ce se petrece astăzi în

³⁹ Teodor BACONSCHI, *Avea bunei educații*, Ed. Univers, 2019, p. 59.

⁴⁰ Vasile GORDON, „Hristos nu a vorbit doar despre un ideal teoretic al educației, ci a înfățișat în Persoana Sa Modelul Ideal, plinătatea pedagogiei divino-umane” *Introducere în Catehetică ...*, p. 87.

⁴¹ Vasile BĂNESCU, *Șocul referendumului ...*, pp. 34-35.

⁴² Vasile GORDON, „Iisus Hristos – Catehet desăvârșit”, *Cateheze Pastorale*, vol. I, Ed. Sophia, București, 2012, pp. 94-98.

⁴³ În lumea pe cale de globalizare, religia însăși este confruntată cu solicitări noi. Nimeni nu se mai poate sprijini doar pe tradiție, ci fiecare aspirant la argumentare cu succes în comunitatea lumii civilizate de azi, trebuie să fie pregătit cu răspunsuri mai complexe pentru o situație nouă, afirmă Andrei MARGA, *Religia în era globalizării*, Cluj-Napoca, 2004, p. 10.

laboratoare, adevăruri iminente. Însă, raportul dintre adevărurile iminente și adevărurile perene, reprezentate în cazul nostru de valorile creștin-ortodoxe, vor fi esențiale și de aici înainte⁴⁴.

Foarte mulți oameni sunt conștienți de importanța vitală a Bisericii pentru nașterea și istoria noastră, pentru cultura și identitatea noastră. Această adaptare la agenda vremurilor nu presupune compromisuri doctrinare, ci presupune adaptarea acestei tradiții la limbajul pe care îl poate pricepe omul de azi. Biserica trebuie să își educe o elită și o linie apologetică în stare să discute cu toate provocările ideologice ale veacului, să convingă, să evanghelizeze fiecare nouă generație, deoarece credința este din auzire: trebuie să o transmiți, dar și să o adaptezi la profilul socio-cultural al fiecărei perioade istorice⁴⁵.

Există un raționament foarte logic: că o familie naturală se compune din părinți și din copiii care se pot naște din această uniune, doar uniunea dintre un bărbat și o femeie este capabilă să genereze viața, și astfel să perpetueze societatea. Dintr-o perspectivă socială, meritul lor este tocmai acela că produc copii și, societatea le recunoaște acest efort, oficializând căsătoria dintre un bărbat și o femeie, și acordă familiei naturale drepturi speciale față de alte tipuri de asociere între cetățeni. Recunoașterea legală a căsătoriei și a familiei are ca scop tocmai oferirea unui statut, acestor cetățeni de un tip special – copiii – care o vreme nu au discernământ și nici cetățenie deplină. Ori, un cuplu, care din start, nu poate genera copii, nu are de ce să fie obiect de legislație, nu interesează instituția familiei⁴⁶. De aceea există o recunoaștere publică a căsătoriei, în virtutea unei utilități sociale. Ea nu este o recunoaștere a pasiunii dintre doi adulți, care nu privește pe nimeni, căsătoria recunoscută de stat nu e menită să recunoască dragostea între doi adulți, ci să asigure un statut potențialilor copii⁴⁷.

Dacă vrem ca valorile Bisericii să aibă câștig de cauză în societate, trebuie să fim mai persuasivi, mai asumați creștinește în spațiul public. Asistăm la o campanie împotriva libertăților civice, sub teroarea intelectuală a ideologiei stângistă, marxistă și a corectitudinii politice, sunt amenințate chiar libertatea de conștiință și libertatea de credință. Nu apărăm doar familia naturală, ci și libertatea de conștiință, libertatea oamenilor de a crede și de a spune ceea ce cred. Biserica nu poate sta deoparte, fiindcă are o datorie, care nu-i revine doar instituțional, ci îi vine de la Iisus Hristos, să vorbească în numele valorilor ei, în numele credinței. E un început de conștientizare a faptului că societatea civilă creștină are un cuvânt de spus⁴⁸, amintind aici câteva dintre vocile cele mai elocvente ale laicului ortodox din ultimii ani: Teodor Baconschi,

⁴⁴ Marius VASILEANU, „Am pierdut un referendum, dar putem recâștiga totul”, *Șocul Referendumului, interviuri*, Cristian CURTE, Ed. Rost, București, 2019, pp. 201-202.

⁴⁵ Teodor BACONSCHI, „Eu zic, că din această temporară slăbiciune, Biserica nu are decât de câștigat”, *Șocul Referendumului, ...* p. 18.

⁴⁶ Adrian PAPAHAĞI, „Aceasta este credința mea – că o familie naturală se compune din părinți și din copiii care se pot naște din această uniune”, *Șocul Referendumului, interviuri, ...* pp. 156-157.

⁴⁷ Adrian PAPAHAĞI, „Aceasta este credința mea..”, *Șocul Referendumului, interviuri, ...* pp. 160-161.

⁴⁸ Adrian PAPAHAĞI, „Aceasta este credința mea ..”, *Șocul Referendumului, ..* p. 168.

Răzvan Bucuroiu, Costion Nicolescu, Adrian Papahagi sau Mihail Neamțu⁴⁹. Este însăși încadrarea laicilor în categoria „agenților lumii”, în: Biserică, iar nu considerarea lor în definiția mărturisitorilor Bisericii în lume⁵⁰.

De asemenea facem remarcată vocea însumată a 27 de intelectuali creștini⁵¹, laici, îmbisericiți, toți români, Teodor Baconschi, Mirel Bănică, Răzvan Bucuroiu, Florin Caragiu, Radu Carp, Lucian Cîrlan, Răzvan Codrescu, Andrei Găitănanu, Octavian Gordon, Petre Guran, Augustin Ioan, Dumitru Horia Ionescu, Virgil Iordache, Costion Nicolescu, Dragoș Ursu, Claudiu Târziu, Ștefan Vianu, Marius Vasileanu, un număr de 27 de specialiști recunoscuți în domeniile lor de actualitate, iar ceea ce-i unește pe toți este tocmai atenția și grija acordată ortodoxiei și Bisericii Ortodoxe datorită provocărilor grozave ale timpului prezent și viitor, de la (bio)etică la noile tehnologii, de la probleme de pastorație la comunicare publică. Cum? Termenul cel mai important ar fi dragostea, urmată de atenție și îngrijorare și multă speranță, mărturisită direct sau nu, în faptul că Biserica și slujitorii săi, preoții, vor ști să depășească victorios, aceste talazuri ale vremurilor. Pentru cine? Pentru toți cei cărora le pasă, laici și slujitori ai Bisericii, deopotrivă, pentru toți care vor să știe pe ce anume este clădită încrederea lor⁵²

Iată că secularizarea e destul de avansată, autonomia și emanciparea individuală sunt vizibile și e nevoie de ajustări pastorale, de atitudine, de cultură eclezială, de comunicare socială. Trebuie să ne întrebăm cum să recâștigăm misionar societatea secolului XXI. În ce măsură poporul e Biserica? Probabil că trebuie să vedem și modestul succes al reevangelizării postcomuniste a societății românești, afirmă Teodor Baconschi, ca unul care a făcut parte din Grupul de Reflecție pentru Înnoirea Bisericii, militând pentru revenirea orelor de religie în școli, în 1990⁵³. Biserica trebuie să meargă în cadrul „liturghiei de după Liturghie” către societate, către comunitate, să existe o gamă de activități comunitare. Bunele practici ar trebui listate și extinse, asta e fraza cheie, spune același teolog și om de cultură.

A apărut un curent anticlericalist, un curent demolator la adresa Bisericii în ansamblu, a tradiției creștine, a tot ce înseamnă cultura creștină. Astea sunt pericole pentru drepturile omului, pentru că libertatea religioasă se numără printre libertățile fundamentale ale omului, iar aceste campanii foarte agresive antireligioase, sunt inadmisibile într-o democrație. Se impune conlucrare cu întreaga societate, diversă, plura-

⁴⁹ Marius VASILEANU, „Am pierdut un referendum, dar putem recâștiga totul”, *Șocul Referendumului*, p. 209.

⁵⁰ Radu PEDA, „O anumită indiferență cu inconștiență a străbătut culoarele ecleziale”, *Șocul Referendumului*, pp. 176-177.

⁵¹ *Preotul ortodox în veacul al XXI-lea*, Librăria Sophia, 30 octombrie 2019, https://www.youtube.com/watch?v=2_9uehinTGI, accesat la 12.01.2020.

⁵² Mirel BĂNICĂ, *Preotul ortodox în veacul XXI – schițe pentru un portret*, descriere, https://carti.crestinortodox.ro/preotul-ortodox-in-veacul-xxi-schite-pentru-un-portret_aUifg7ljjrR, accesat la 12.01.2020.

⁵³ Teodor BACONSCHI, *Șocul referendumului ...*, pp. 15-16.

listă, pentru că acestea sunt caracteristici ale oricărei democrații, nu se mai poate vorbi de omogenitate etnică și confesională ca în visele celor care au făcut Marea Unire. Trebuie readusă la Hristos întreaga generație, printr-o pastorație și apologetică cu ce se întâmplă azi, astfel încât oamenii să își dorească să cunoască tradiția creștină și să spună ca viața nu are sens fără Dumnezeu⁵⁴!

Printr-o nouă paradigmă comunicațională, spune Mihail Neamțu⁵⁵, care a dat naștere proiectului Convenția Națională, o adunare a profesioniștilor din România, cu implicare civică și valori creștine. Creștinismul secolului XXI va câștiga acolo unde Biserica se ocupă de recrutarea, formarea și promovarea credincioșilor care strălucesc prin profesionalism, dar și loialitate față de Evanghelie. Numai prin dialogul cu disciplinele profane, teologia poate redeveni relevantă academic și social. Relativismul e boala epocii noastre, se cultivă dezorientarea, confuzia identitară, abulia. Când pierzi claritatea conceptelor, slăbești și puterea de comunicare⁵⁶.

Sigur, ofensiva forțelor pro-LGBT se va accentua și vor obține diverse avantaje. Occidentalizarea este cu bune și rele, sarcina noastră este a unei lucrări asidue și temeinice la baza societății, la nivelul familiei, al școlii, al bisericii⁵⁷. Deci vom avea de apărat, în plan civic, valorile naturale, normalitatea, „libertatea” – înțeleasă de neo-marxiști, drept anarhie sau terorism ideologic⁵⁸. Trebuie să ne comportăm ca mărturisitori ai credinței și valorilor creștine, iar nu ca activiști de partid, întrucât vorbim despre om și antropologia creștină – ai căror parametri sunt bruiți de propagandiștii radicali ai teoriilor transgender, ideologie numită de Adrian Papahagi, sexo-marxism. Laicatul creștin reprezintă arma secretă, și mai puțin clerul și ierarhiile săi. Iată provocarea maximă pentru creștinismul și laicatul de mâine⁵⁹. Și aceasta, deoarece în culturile secularizate ale lumii contemporane, o subtilă dihotomie tinde să se impună în comportamentul oamenilor: sfera privată pare să nu mai comunice cu cea publică. Sinteza dintre cultură și credință este nu doar o exigență a culturii, ci și una a credinței. Credința creștină trebuie să fertilizeze comportamentul uman în toate sectoarele vieții individuale și sociale. Ea trebuie să fie o orientare existențială, o dimensiune a vieții, iar nu o ipoteză ideologică. Ea trebuie să penetreze ordinea socială, economică și politică într-o societate, fără să atenteze la autonomia legitimă a realităților pământești⁶⁰.

⁵⁴ Teodor BACONȘCHI, *Șocol referendumului ...*, pp. 22-23.

⁵⁵ Mihail NEAMȚU, „Referendumul a fost un exercițiu de suveranitate pierdut din pricina apatiei civice și a amneziei istorice”, *Șocol referendumului...*, p. 123.

⁵⁶ Mihail NEAMȚU, „Referendumul a fost un exercițiu de suveranitate pierdut din pricina apatiei civice și a amneziei istorice”, *Șocol referendumului...*, p. 132.

⁵⁷ Costion NICOLESCU, „Nu s-a micșorat semnificativ numărul de credincioși autentici, ci s-a diluat puterea de iradiere și autoritatea Bisericii”, *Șocol referendumului...*, p. 151.

⁵⁸ Claudiu TĂRZIU, *Șocol referendumului*, p. 190.

⁵⁹ Mariu VASILEANU, *Șocol referendumului*, p. 204.

⁶⁰ Teofil ȚIA, *Preoție misionară și Pastorală contextuală*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, pp. 306-310.

Concepția despre om, la care a ajuns poporul român, și căreia îi dă glas tradiția ortodoxă, este de o maximă profunzime și deschidere, fiind superioară oricărui umanism reducăționist, promovată de curentele ideologice efemere. Creștinismul ideologic este creștinismul celor care văd ridicarea umanului de la statutul de fire căzută la cel de fire restaurată. Între acești doi poli, se depune întreg efortul schimbării sinelui, al experienței mistice, al pregătirii pentru viața eternă⁶¹.

„Eu lupt pentru restaurarea normalității, exprimată de Biserică și de elitele politice, economice și culturale sedimentate istoric. Toate sistemele ideologice (nazismul, comunismul, mai nou, corectitudinea politică) nu fac altceva decât să încerce o redefinire a noastră, în funcție de o agendă ideologică. Toate sunt metode de a obține un om nou, negând libertatea. Creștinismul, afirmă tocmai libertatea persoanei. Dumnezeu a creat lumea din dragoste, liber, și Hristos S-a jertfit pentru noi, tot liber, din dragoste. Iar noi, ne putem întoarce la Dumnezeu, doar liberi, prin dragoste⁶²”.

În societatea bulversată și derutantă de astăzi, cea mai frumoasă moștenire, pe care o putem lăsa copiilor noștri, sunt obiceiurile bune și o înțelegere corectă a ceea ce înseamnă să fii creștin. Nimic nu este mai important pentru fericirea copiilor noștri decât acest reper absolut: credința în Creatorul nostru! Să vadă în viața noastră un model creștin! Poate că aceasta este cea mai mare provocare a educației religioase: ca noi părinții, să fim cei dintâi profesori prin modul în care ne trăim viața noastră. Să fim asemenea lui Hristos⁶³!

⁶¹ Teofil TIA, *Preoție misionară și Pastorală contextuală*, pp. 306-310.

⁶² Teofil TIA, *Preoție misionară și Pastorală contextuală*, p. 310.

⁶³ *Mama ortodoxă: dezvoltarea fizică și duhovnicească a copilului de la naștere la adolescență*, trad. de Mariana Cașu, Ed. De Suflet, București, 2017, p. 66